

Мария Илиева
„НА СТО ПРОЦЕНТА“ РАЗГОВОРНО

Maria Ilieva
‘NA STO PROTSENTA’ COLLOQUIAL

Abstract: The study examines the history and the current state of the prepositional expression ‘на сто процента’ (100%) in Bulgarian speech practice. The competition between the prepositional and the prepositionless expression is traced in search of a functional distinction between the two. The rich material from the Bulgarian National Corpus, online sources and handwritten notes, substantiates the statement about the colloquial nature of the proposed expression. A trend towards a more active use of the prepositional expression is observed in media language in the process of speech colloquialization.

Keywords: prepositional and prepositionless expression, stylistic limitation, competition.

В ежедневноста ни реч, както и в публичните изяви, се наблюдава тенденция към активизиране на употребата на съчетанието „на сто процента“ вместо употребяваното до този момент безпредложно съчетание „сто процента“. Експанзията на този израз поставя въпроси, свързани със стилистичната му интерпретация, което е и целта на това изследване.

Грешната употреба на предлози в българския език е отдавнашно явление и е обяснима предвид аналитичния строеж на езика и ограничения инвентар от предлози, които като синтактични форманти да изразяват съответните отношения в изречението. Именно поради тази причина в речевата практика се наблюдават два компенсаторни механизма – от една страна, се появяват нови думи с препозитивна функция (Бонджолова 2007: 24), които да изразяват по-прецизно отношенията, като в тях се включват и пълнозначни думи, от друга страна, наличните предлози разви-

ват многозначност, като поемат изразяването на нови и различни отношения в изречението. В българския език най-силно развита полисемия се регистрира при предлозите *по* и *на* (Георгиев 1993: 184), като заради развитата семантична структура В. Бонджолова, перифразирайки Балан, нарича предлога **на** „слона“ сред българските предлози (Бонджолова 2007: 19). Именно тази развита многозначност води и до най-много грешки – смесване на предлози (вж. езиковите бележки *В 17 часа* или *на 17 часа*; *В София* или *на София*; *Метод на* или *метод за*; *Генератор с транзистори* или *генератор на транзистори*; *За вечни времена* или *на вечни времена*; *Роман от Иван Вазов* или *роман на Иван Вазов* и др. (Георгиева, Мурдаров 1982: 110–116; Бояджиев и др. 1987: 116). Една част от описаните неуместни изрази са свързани с елиминирането на предлога *на*, тъй като високата честотност при употребата на един и същ предлог се приема като стилистичен недостатък на речта от средния носител на езика (срв. *лепене гуми* вм. *лепене на гуми*, *подкрепа борбата* вм. *подкрепа на борбата*, *с оглед нуждите* вм. *с оглед на нуждите* (Георгиева, Мурдаров 1982: 117–120) и по-новите *с оглед етапа на изпълнение на договора* вм. *с оглед на етапа на изпълнение на договора*; *гаранции по отношение експулсирането на чужденци* вм. *гаранции по отношение на експулсирането на чужденци*; *принципи по отношение третирането на лишените от свобода лица* вм. *принципи по отношение на третирането на лишените от свобода лица* и др.

Наблюдаваната тук конструкция показва развитие в обратна посока, а именно – към необосновано включване на предлог в състава ѝ. Такова словно излишество обикновено е придружено от търсене на стилистичен ефект. За да се аргументира това твърдение, в изследването се отговаря на следните въпроси:

1. Кога се налага изразът *на сто процента* в речевата ни практика?
2. Дали изразът е устойчив и се реализира само с числителното *сто* в контекста на *сигурен съм*?
3. Каква стилистична ограниченост има изразът *на сто процента* в съвременната речева практика?

Обработен е материал от Българския национален корпус на Института за български език, интернет форуми и други интернет публикации, ръчни записи от телевизионни предавания и публични изяви, както и от разговорна реч¹.

1. Кога се налага изразът *на сто процента* в речевата ни практика?

Проблемът за избора на предлог в съчетание със съществителното *процент* се поставя в научните изследвания отдавна. Още през 1982 г. К. Иванова в кратка езикова бележка, коментирайки употребата на различни предлози, прави следния извод: „Съвсем нежелателна е употребата на предлог *на* в случаи като „Изпълнихме плана на 105 процента“. Този израз означава всъщност „Изпълнихме плана на 105 на сто“ и е свършено чужд на нашия език“ (Георгиева, Мурдаров 1982: 125). Какво се е променило от тогава?

Анализът на данните от Българския национален корпус (<http://search.dcl.bas.bg/>) показва активизиране на предложното съчетание *на сто процента* след 2000 г.², като процесът на активизиране не е приключил. От общо 35 на брой регистрирани случая 32 са от началото на 21. век, като тук привеждаме само част от материала:

Хотелът е пълен на сто процента. (2005)

През цялото време ли работите на сто процента? (2007)

¹ В разглеждания материал се откриват друг тип примери, в които предлогът *на* присъства, но той изразява реакцията на предшестващи глагол или име, която е еднаква по отношение на всяка следваща фраза, напр.: *равна/ равняват се на няколко процента/ един тукашен ден; придобиването на няколко процента/ знания/ магически познания* и пр., *защитавам интересите на няколко процента/ потребителите/ Америка* и пр. Тези примери нямат отношение към разглеждания тук проблем.

² Разбира се, тази граница е условна, защото активизацията на една форма или на един израз е процес, който дава постепенно резултат във времето. Факт е, че в сравнение с 1982 г., когато К. Иванова публикува своята езикова бележка, през 2020 г. ситуацията се е променила в посока към активизиране на предложния израз.

Това бе истинската Сали Бритън – на сто процента. (2001)

Мисля, че да, но не съм сигурен на сто процента. (2007)

Наша собственост на сто процента! (1999)

Председателят ѝ Борислав Китов бе категоричен, че проблемът с липсата на средства няма да бъде решен, докато здравеопазването не започне да се финансира на сто процента. (2006)

Ето защо според руския майстор Едуард Сидоров главно-то е да сме на сто процента уверени, че захранката и стръвта, които подготвяме, ще свършат работа. (2012)

При разглеждането на конкуренцията на двете съчетания сигурен съм на сто процента и сигурен съм сто процента в корпуса се установиха само четири примера, където изразът е с предлог на, като всичките са след 2000 г.:

Monstradamus Мисля, че да, но не съм сигурен на сто процента. (2007)

Разбира се, при наличието на звук щяхме да сме сигурни на сто процента. (2006)

Миличка, не си длъжна да приемаш този брак, освен ако не си на сто процента сигурна, че го искаш! Даже на сто и десет процента! (2004)

Можете да бъдете на сто процента сигурни, че са си отваряли очите на четири. (2003)

С по-висока честота се регистрира изразът *сто процента* съм сигурен (с варианти по род и по време общо около 80 единици), като примерите са разпределени по години приблизително поравно преди и след 2000 година:

Тази врата беше. Сто процента съм сигурен. (1995)

Сто процента съм сигурен, че съм забравил нещо. (2008)

Искам да съм сто процента сигурен с какво си имам работа. (2000)

Сто процента съм сигурен, че ще пожелаят да се ускори легализирането на завещанието. (1996)

Дали съм сто процента сигурен? Не! Деветдесет и девет процента? (2006)

Не съм сто процента сигурен за всичко, което е в него, но не можем да го пренебрегнем. (2005)

Е, не съм сто процента сигурен, че ще те измести, но изглежда, че романът ѝ го бива. (1999)

Джоди също не беше сто процента сигурна. (2002)

Не мога да бъда сигурна сто процента. (2009)

Според нас тези количествени данни дават основание да се направи извод, че преди 2000 година в официалната санкционирана реч се употребява почти изключително безпредложният израз, а след 2000 година се конкурират безпредложният и предложният израз. Точното съотношение в случая не е важно, тъй като то зависи от количеството на обработения материал. Според нас по-важна е тенденцията в употребата на двата конкуриращи се израза.

Тъй като приведените примери от Българския национален корпус са преди всичко художествени и преводни, от тях е трудно да се направи извод и достатъчно плътна мотивировка за наличието на стилистична ограниченост – в художествен контекст изразите често служат на стилизацията, поради което доказването на стилистичната им марка би изместило темата на това изследване в свършено друга посока. Тези примери служат само за отправна точка, която да покаже историята на предложния израз.

2. Устойчив ли е предложният израз и дали се реализира само с числителното *сто* в контекста на *сигурен съм*?

От събрания материал, част от който приведохме тук, се вижда, че освен в контекста на *сигурен съм* предложното съчетание *на сто процента* се свързва с различни предикати, които предполагат изразяване на някаква степен при реализирането на действието, напр. *финансира се, уверен съм, възстановявам се, изпълнено е, вярвам, контролирам, добре съм* и др. Присъствието на предлога *на* е обяснимо с реализираната от него семантика за степен, коментирана в научната литература по следния начин ‘преценка по отношение на степента на проява на определен признак или качество’ (Атанасов 2016: 122). Подобно значение на предлога се открива и в Речник на българския език ‘За означаване на мярка, количество на някакво действие, проява’.

Като теоретично описание семантиката на предлога може да бъде съотнесена към разглежданата тук фраза, но нито примерите на А. Атанасов, нито примерите в РБЕ имат общо с разглежданата от нас употреба (Атанасов: *Порастването не е само*

на години, а е и до осъзнаване; Оказа се, че редът не бе на думи; Естествено, както вече казах, всичко това е на теория; РБЕ: Отвори вратата чак когато слънцето се бе вдигнало на цяла копраля.)

Самото наличие на конкуриращи се фрази с и без предлог, както и вече посоченото обяснение на К. Иванова (*на 100 процента* означава ‘на сто на сто’) е доказателство, че предлогът не се изисква от структурата на фразата, а е по-скоро някакъв израз на тенденцията към аналитично изразяване (по подобие на *минавам моста – минавам по/ през моста, пресичам улицата – пресичам през улицата* и др.).

В търсене на отговора на въпроса относно устойчивостта на конструкцията беше направена справка в интернет пространството. Фразата *на 100 процента* се появява в онлайн справочник за Български фрази и изрази (Фразите). В него тя се тълкува като: ‘в пълна готовност; на цяло свършена работа’. Същата фраза с изписано с дума числително име (*на сто процента*) означава според авторите на справочника ‘Съвсем сигурно’, а *Сигурен съм на сто процента* означава ‘Абсолютно съм сигурен за нещо’. Тези очевидно непрофесионални тълкувания се прилагат тук само като аргумент, че средният носител на българския език отчита наличието на предложния израз като докомуникативна единица – готова, повтаряща се фраза, която има свое специфично значение.

Устойчивостта е относителна – става въпрос за устойчива употреба на схемата с предлог, като самото числително може да бъде различно, но не всяко. В голямата част от събраните до момента примери числителните са от високата скала около максималния и над максималния процент, например:

Аз смятам и съм почти на 99,999 процента сигурен (Маскираният певец).

На деветдесет процента съм сигурен, че не трябва никакъв софтуер (РР).

Този факт показва, че изразът не е ангажиран с изразяването на обективни количествени стойности³, а по-скоро служи

³ Тук следва да се подчертае, че в процеса на подготовка на материала за печат попаднах на единични случаи, при които говорещият

за израз на категоричност, сигурност, стремеж към максимална степен на реализиране на възможно действие, т.е. в прагматичен аспект насочва към модалност и към търсене на стилистичен ефект при въздействието върху адресата. До подобно заключение макар и в друг контекст достига и В. Бонджолова, която, коментирайки синонимията между предложни и безпредложни конструкции, подчертава, че „употребата на предлога е свързана с допълнително подчертаване на изразяваното отношение“ (Бонджолова 2007: 69).

Ограничаването на инвентара от числителни имена, които могат да се включат в употреба със същото значение в изреченията, говори за голяма степен на устойчивост, която разчита на образец, към който клони или се съотнася съответната преценка на степента на качеството или предикативния признак (*на сто процента* = ‘в максимална степен; изцяло’). Особено показателни в това отношение са следните примери: *Миличка, не си дължна да приемаш този брак, освен ако не си на сто процента сигурна, че го искаш! Даже на сто и десет процента!* и *За мен това е на един милиард процента моята приятелка Златка Райкова.*

Нереалните стойности, включени в част от примерите, могат да се свържат с хиперболата като стилистичен ресурс, служещ на процесите на интензификация и експресивизация на речта.

3. Каква стилистична ограниченост има изразът *на сто процента* в съвременната речева практика?

Тъй като стилистичната оценка може да се направи само синхронно, с оглед на съвременното състояние, и тъй като предметът на това изследване се разгръща и прецизира в съвременната речева практика, тук се разчита на примери от интернет пространството, както и на ръчни записи от телевизионни предавания и от разговорната реч. Интернет пространството е ценно за

изразява реални количествени стойности. Такива примери обаче засега са редки и могат да бъдат изтъквани като идиолектни особености, напр.: *...просто не ти се възвръща функционалността на белия дроб на някакви проценти, на пет, на десет процента*“ (Нова тв); *Интензивното отделение е на 30% заето* (Би Ти Ви). Появата в национален ефир обаче може да повлияе силно върху тенденцията към активизиране на предложното съчетание и разширяване на контекста на употреба.

отчитане на стилистичната чувствителност на изрази или думи, тъй като реално в него съществуват образци на всички стилове – документи, научни публикации, публицистични материали, художествени текстове и разговорни изяви (форуми, блогове, някои коментари).

При 100 обработени информации от сайтове се оказва, че най-често предложният израз се използва в спортната преса, по-рядко в публицистични публикации, среща се във форуми (<https://www.kaldata.com/forums/>; <http://forum.all.bg>), в непринудени разговори, но не беше открита нито една научна или делова публикация, в която тази предложна схема да присъства.

• Спортни коментари в медиите:

Верстапен на сто процента остава в Ред Бул. Шефът на отбора на Ред Бул Кристиан Хорнер е убеден **на 100 процента**, че пилотът Макс Верстапен ще продължи да бъде част от ... (<https://www.sportlive.bg>); Лампард съжалева, че Канче не е готов **на сто процента** (<https://www.sportal.bg>); Неймър призна, че не е готов **на сто процента** (<https://gong.bg>); Дани Младенов: „Имаше нарушение и червен картон **на сто процента**“ (<https://etarvt.bg>); Лъчо Танев: След мача с Левски да е имало побой? **На сто процента** ви гарантирам, че това е мит! (<https://topsport.bg>); Надал: Имам надежди, че мога да съм готов **на сто процента** (<https://www.tenniskafe.com>); Вече е **на 100 процента!** Пулев срещу Джошуа на 12 декември! (<https://dcnews.bg>); Състезателите няма да се чувстват сигурни **на сто процента** по време на Откритото първенство на САЩ (<http://novini247.com>).

• Публицистични материали:

Болниците ще получат **на сто процента** парите за септември веднага (<https://www.investor.bg>); Големите предприятия в Китай са възобновили работа **на сто процента** (Банкеръ); Дейв Мъстейн разкри, че е „**на сто процента**“ излекуван от рака (<https://www.soundtrack.bg/>); Градушка, разразила се снощи, унищожил **на сто процента** реколтата в чернооченски села. (<https://bnr.bg>); Доказано е **на 100 процента**, че в тоалетните коронавирусът остава (<https://www.plovdiv24.bg>); Почти **на сто процента** са обновени училищата и детските градини на територията на град Казанлък (<http://www.focus-news.net>); Той зая-

ви още, че съоръжението е изградено **на 100 процента** (<https://bntnews.bg/>); **Да живееш на 100 процента** (<https://www.btv.bg/>).

Към тези примери следва да бъдат добавени примери от политически коментари, където предложният израз категорично е завоювал позиции и се употребява с висока честота:

*Не е редно финансирането да бъде **на сто процента*** (интервю с политик в *Здравей, България*).

*Ние не можем да бъдем **на сто процента** категорични* (интервю с политик в *Здравей, България*).

*Както г-н Байдън, така и г-н Тръмп не са одобрявани **на сто процента** от своите партии* (политически коментар в *Тази събота*).

- В блоговете, форумите, в непринуден разговор:

*Сега бих добавила и четвърто – да живееш на практика това, в което вярваш, но **на сто процента***. (<https://espirited.com>)

*От известно време ми се товари процесора **на 100%***. (<http://forum.all.bg>)

*Тя просто изсъхна, Миме, тя просто изсъхна **на сто процента** цялата* (PP).

*Когато има някаква бариера с човека отсреща и трябва да присъстваш **на сто процента, на сто процента** да си там със всичко, с което разполагаш от себе си, за да го разбереш* (интервю с неподготвен информатор по *Нова ТВ*).

Паралелното съществуване на изразите в един и същ контекст (*Верстапен **на сто процента** остава в Ред Бул и МОУРИ-НЬО: Де Хеа **сто процента** остава*) говори за конкуренция, при която поради семантичното съвпадение се очаква функционалностилично разграничаване. Прегледът на материала насочва към разговорни и медийни текстове като контекст на употреба на предложния израз.

Заключение

В българското речево пространство през последните години се конкурират безпредложният израз *сто процента* и предложният израз *на сто процента*, като при втория, макар да е сравнително ново явление в книжовната реч, се наблюдава тенденция към активизиране. Съвременната говорна практика ги разграничава като неутрална употреба на безпредложния израз, а ограничена употреба на предложния израз. Според нас *на сто*

процента е разговорен, неофициален вариант, който постепенно се настанява в медийния език в процеса на колоквиализация. Без коректив е тази употреба в спортните издания. В медийния език обаче някои автори отчитат неуместността на неговата употреба в официалната реч, като го поставят в кавички (*Дейв Мъстейн разкри, че е „на сто процента“⁴ излекуван от рака* (<https://www.soundtrack.bg>) или пък го коригират в речта си. Показателен за последното е следният диалог:

Говорителка: *Т.е. достоверността на тестовете според Вас не е на сто процента. Т.е. ние не можем да разчитаме на сто процента на един Пи Си Ар тест като резултат?*

Отговор на български учен, който работи в чужбина, около 40-годишен: *Никой тест не е сто процента надежден* (Нова тв).

Двамата говорители употребяват различно фразата, като водещият интервюто – представител на медийния език, се насочва към предложния израз, докато в речевата си изява ученият, който при това не живее в България и не е под ежедневно влияние на българската медийна реч, прибегва до безпредложния израз.

Този отговор, както и липсата на корпус от примери от научен и от делови дискурс в интернет пространството, в които да се употребява предложният израз, дават основание да се смята, че разширяването на употребата по посока на стиловете, които се характеризират с висока степен на официалност (деловия и научния), засега се определя като неуместна и следва да се отчете като стилистичен пропуск. Дали високата честотност в езика на медиите ще наложи предложния израз като общоупотребим, ще бъде проследено във времето.

БИБЛИОГРАФИЯ

Атанасов 2016: Атанасов, А. *Предложни фрази в предикативна позиция (аргументна структура)*. София: СУ „Св.Климент Охридски“. Littera et Lingua Series Dissertationes 10. // **Атанасов 2016:** Atanasov, A. *Predlozhni frazi v predikativna pozitsia (argumentna struktura)*. Sofia: SU „Sv.Kliment Ohridski“. Littera et Lingua Series Dissertationes 10. <http://www.ezik.bg/website/prof/A_Atanasov/pub/PredicativePP_A_Atanasov.pdf>

⁴ Даваме си сметка, че това е едно от тълкуванията на кавичките.

Бонджолова 2007: Бонджолова, В. *В света на българските предлози*. В. Търново: Фабер. // **Bondzholova 2007:** Bondzholova, V. *V sveta na balgarskite predlozi*. V. Tarnovo: Faber.

Георгиев 1993: Георгиев, Ст. *Българска семасиология*. В. Търново: Абагар. // **Georgiev 1993:** Georgiev, St. *Balgarska semasiologia*. V. Tarnovo: Abagar.

Георгиева, Мурдаров 1982: Георгиева, Е., Вл. Мурдаров. (Съст.) *Грамматика на грешките*. София: Наука и изкуство. // **Georgieva, Murdarov 1982:** Georgieva, E., Vl. Murdarov. (Sast.) *Gramatika na greshkite*. Sofia: Nauka i izkustvo.

Бояджиев и др. 1987: Бояджиев, Т., В. Радева, М. Младенов. *Между диалектното и книжовното*. София: Наука и изкуство. // **Boyadzhiev i dr. 1987:** Boyadzhiev, T., V. Radeva, M. Mladenov. *Mezhdu dialektното i knizhovното*. Sofia: Nauka i izkustvo.

РБЕ: *Речник на българския език*. София: Изд. на БАН. // **RBE:** *Rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia: Izd. na BAN. <<http://ibl.bas.bg/rbe/>>

Фразите: <<https://frazite.com/>>